

STAROSTLIVOSŤ O TALENTOVANÝCH A NADANÝCH ŽIAKOV V ZÁKLADNEJ ŠKOLE JÁNA DOMASTU CABAJ-ČÁPOR

DANIELA HODÁSOVÁ

ABSTRAKT

Cieľom tohto príspevku bolo zachytiť dôležitosť zmien v učebných osnovách. Nové prístupy nás privádzajú k ďalšiemu získavaniu kompetencií a postupov pre lepšie priblíženie vedomostí talentovaným a nadaným žiakom a k ich lepšiemu pochopeniu a predovšetkým začleneniu sa do spoločnosti.

V prvej kapitole ponúkame krátky pohľad do minulosti na prácu s deťmi. Poukazujeme na to, ako je dôležité zmeniť zastarané postupy a otvoriť sa novým vhodnejším a modernejším metódam. Druhá kapitola zachytáva charakteristiku pojmu talentovaný žiak a dôležitosť venovania sa talentovaným a nadaným žiakom v Základnej škole Jána Domastu Cabaj-Čápor. Opisujeme tu spôsoby prístupov a motiváciu zo strany učiteľov a školy. Týmto príspevkom chceme poukázať na potrebu práce s talentovanými a nadanými žiakmi a povzbudiť k tejto práci.

ÚVOD

V posledných rokoch prebehla v školstve reforma, ktorá nás postavila pred mnohé otázky, zmeny postojov niektorých štruktúr, pohľadov a koncepcií a tiež nás núti viac nazerať na žiaka, na jeho osobnosť, prácu, ale predovšetkým na jeho začlenenie sa do spoločnosti, teda na jeho socializáciu.

V prvej kapitole tejto práce ponúkame krátky pohľad do minulosti na prácu s deťmi. Poukazujeme tiež na to, ako je dôležité zmeniť zastarané postupy a otvoriť sa novým, vhodnejším.

V druhej kapitole sa venujeme vymedzeniu pojmov kompetencia, schopnosť, nadanie. V ďalších podkapitolách charakterizujeme nadané a talentované deti. Je to potrebné pre správny výber nadaných žiakov a pre samotnú prácu s nimi.

Prácu s talentmi v našej škole opisujeme v tretej kapitole. Poukazujeme na spôsoby práce a možnosti školy. Súčasťou práce je aj podkapitola venovaná projektu, do ktorého bola zapojená naša škola.

V tejto kapitole opisujeme postup riešenia zadaných úloh projektu. Jeho výsledkom bolo potvrdenie experimentom, že ovocie je tiež netradičný zdroj energie. Tvorivosť a úsilie žiakov a školy bolo vyhlasovateľom súťaže odmenené finančným príspevkom určeným na zateplenie objektu školy.

V závere práce chceme poukázať na potreby zmien prístupov k žiakom na všetkých predmetoch. Touto zmenou môžeme dosiahnuť lepšie výsledky v rôznorodých súťažiach a olympiádach.

Uvítali sme možnosť zúčastniť sa inovačného vzdelávania učiteľov, ktoré ponúkla Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Videli sme príležitosť prehĺbiť si vedomosti o nadaných a talentovaných žiakoch, o postupoch a spôsoboch ich vyhľadávania, videli sme i možnosť rozšíriť svoje doterajšie metódy a formy práce s takýmito žiakmi v mimoškolských aktivitách o nové metódy a formy. Zároveň sme chceli získať nové postupy a pohľady na zvýšenie našej kvalifikácie, a tým aj odbornejšieho a pedagogickejšieho prístupu k našim mladým talentom.

1 HISTORICKÝ POHĽAD NA DIDAKTIKU

Vzdelávanie a didaktika v historickom kontexte prechádzali rôznymi etapami a smermi. Vždy sa snažili odpovedať na otázku: „*Ako vzdelávať, aby človek získal nielen vedomosti, ale aby ich vedel použiť aj v živote.*“

1.1 DIDAKTICKÉ MYŠLIENKY NIEKTORÝCH PEDAGÓGOV

Otázkou vzdelávania sa zaoberali už v staroveku Sokrates, Platón i Aristoteles. Používali metódy zamerané na hľadanie a rozvíjanie logického myslenia.

V neskoršom období si môžeme všimnúť „učiteľa národov“ J. A. Komenského (1592 – 1670). Bol zástancom prirodzenej metódy učenia. U Petláka (2005) nájdeme citát z Veľkej didaktiky: „*Začiatkom a koncom našej didaktiky nech je hľadať a nachádzať spôsob, podľa ktorého by učitelia menej učili, ale žiaci sa viac naučili, aby bolo v školách menej zhonu, nechuti a márnej práce, no viac voľného času, potešenia a zaručeného úspechu*“ (Petlák, 2005, str. 10).

S problémami pri vzdelávaní sa stretáme i v období osvietenstva. Jean Jacques Rousseau (1712 – 1778) kritizoval vtedajšiu školu, pretože sa potláčala osobnosť žiaka a prevládal knižný charakter vzdelávania. Zdôrazňoval význam aktivity dieťaťa a na spájanie vyučovania so životom (Petlák, 2005).

Samuel Tešedík (1742 – 1788) bol odporcom memorovania a presadzoval vyučovanie formou práce, aby bolo prínosom pre život (Tešedík, 2005, Petlák, 2005).

1.2 REFORMNÁ DIDAKTIKA

Koncom 19. a začiatkom 20. storočia sa dostala do popredia reformná pedagogika, ktorej predstaviteľmi boli Keyová, Montessoriová, Petersen a mnohí ďalší. „*Škole vytýkali mechanický spôsob učenia s prevahou pamäťového učenia, nedocenenie individuality dieťaťa, prevládanie verbálneho sprostredkúvania učiva, nedocenenie záujmov žiakov, prísnu disciplínu a jej odtrhnutosť od reálneho života, pasivitu žiakov a podobne*“ (Petlák, 2005, s. 18). Boli to myšlienky, ktoré priniesli rôznorodé prístupy k vyučovaniu. K nim patrí Daltonská sústava, Winnetská sústava, Projektová sústava, Batavská sústava, Efektívna sústava, Burkova sústava a mnohé ďalšie (Petlák, 2005).

1.3 SÚČASNÁ SITUÁCIA

Na začiatku 21. storočia sa opäť poukazuje na chýbajúcich odborníkov na pracovných pozíciách, na množstvo mladých ľudí, ktorí sú nepoužiteľní v praxi. Turek uvádza: „Značná časť mládeže opúšťa školy s vedomosťami, zručnosťami, schopnosťami a postojmi, ktoré nie sú dostatočne využiteľné na trhu práce a táto časť mládeže rozširuje rady nezamestnaných a frustrovaných občanov“ (Turek, 2004, str. 49). Nie je to dôsledok rýchlej zmeny v spoločnosti, ale predovšetkým nižšej flexibility škôl a učiteľov prichádzať s inováciami z praxe. Držíme sa štruktúr, ktoré majú byť pomôckou a nie cieľom. Je potrebné zmeniť pohľad a postupy, aby žiaci už od detstva získavali vedomosti, zručnosti, návyky, stávali sa všímavými a flexibilnými. Naša spoločnosť si uvedomuje túto situáciu, a preto vznikol projekt *Milénium*. Je to *Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike* na najbližších 15 – 20 rokov, ktorý navrhuje novú koncepciu kurikula, ktorá má zabezpečiť nové trendy v školách zameraných na kvalitný a tvorivý život. Znamená to, že škola má pripravovať žiakov a študentov do života (porov. Turek, 2004).

V nasledujúcej tabuľke si môžeme všimnúť, ako je prepojené vzdelávanie v tradičnej škole so získavaním vedomostí zo života podľa Zelinu (Zelina, 1996, str. 12).

	pamäťové, konvergentné úlohy	hodnotiace, divergentné úlohy
škola	95%	5%
život	5%	95%

Tabuľka 1 poukazuje na to, že „efektívny život je založený najmä na procesoch hodnotenia a tvorivosti, no tieto oblasti v škole nerozvíjame vôbec alebo len minimálne“ (Zelina, 1996, str. 11).

2 CHARAKTERISTIKA A STAROSTLIVOSŤ O NADANÝCH A TALENTOVANÝCH ŽIAKOV V ŠKOLE

2.1 CHARAKTERISTIKA NADANÝCH A TALENTOVANÝCH ŽIAKOV

Každé dieťa je individualita a jedinečná bytosť. Nadané deti môžeme definovať ako rôznorodú skupinu detí, ktoré majú v porovnaní s vrstovníkmi omnoho viac rozvinuté intelektové schopnosti. Dá sa to priblížiť k intelektovým schopnostiam starších detí. Aj nadané deti sa medzi sebou líšia v stupni, ale aj v oblasti nadania. Nie sú však vytvorené presné vzorce na stanovenie nadania. Existujú charakteristiky nadaných detí, ktoré sa môžu u nich prejavovať v rôznej miere.

Šárka Portešová (Dostupné na internete: <www.nadanedeti.cz>) uvádza nasledujúce znaky nadaných a talentovaných žiakov:

- netypická oblasť záujmov v predškolskom veku, zvedavosť,
- dobrá pamäť,
- intelektuálna zvedavosť vyžadujúca si hlbšie štúdium odbornej literatúry,
- široká slovná zásoba obohatená o cudzie slová a nezvyčajné slovné spojenia,

- mnohí z nich vedia čítať už v predškolskom veku a sú náruživí čitatelia,
- sú schopní spájať zdanlivo nesúvisiace veci do zmysluplných celkov,
- majú výbornú schopnosť koncentrácie pozornosti,
- vyhľadávajú komunikáciu s dospelými a staršími deťmi,
- výborný zmysel pre humor,
- zaoberajú sa svetovými problémami a otázkami morálky, etiky a hraníc a rôzne ďalšie.

Na presnú diagnostiku nadaných a talentovaných žiakov sa používajú rôzne testy, pozorovania a skúmania.

Na základe staronovej koncepcie tvorivo-humanistického vzdelávania v duchu Milénia sa aj v našej škole snažíme sprostredkovať žiakom vedomosti tak, aby ich prepájali s praxou a vedeli ich využiť v každodennom živote. Takýmto spôsobom ich pripravujeme aj na samostatnosť v rozhodovaniach a v kreativite využívania vedomostí a zručností.

Základná škola Jána Domastu so sídlom v Cabaji-Čápore je plnoorganizovaná škola, ktorú navštevuje 122 žiakov. Má deväť kmeňových tried, ktoré navštevujú aj žiaci so ŠVVP (špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami), ale aj žiaci so sociálne znevýhodneného a málo podnetného prostredia.

Cieľom výchovy a vzdelávania v našej škole je rozvíjať osobnosť žiaka, a to v kognitívnej, afektívnej a psychomotorickej oblasti. Pozornosť venujeme nielen žiakom zo ŠVVP, ale aj nadaným a talentovaným. Vychádzame z nášho ŠkVP (2009, str. 9 – 10), v ktorom je uvedené: *„Absolvent našej školy... by mal byť schopný vytvárať dobré medziľudské vzťahy, byť schopný hodnotiť svoju úlohu v škole, v rodine a v spoločnosti... hodnotiť a využívať pri učení rôzne zdroje informácií, ... poznať metódy prírodných vied (hypotéza, experiment, analýza) a diskutovať o prírodovedných otázkach, mať schopnosť presadzovať ekologické prístupy pri riešení problémov... byť si vedomý svojich kvalít, byť pripravený uplatniť sa v zamestnaní...“*

2.2 VÝBER A MOTIVÁCIA NADANÝCH A TALENTOVANÝCH ŽIAKOV

Nadaných a talentovaných žiakov si hľadáme a vyberáme na vyučovacích hodinách používaním aktivít, skupinových prác, použitím rôznych metód. Pozorujeme ich správanie v kolektíve a aktivitu na hodinách, ich reakcie na zmenu úloh, na vypracovávanie úloh a používanie rôznych zdrojov informácií, na precíznosť pri práci a zameranie záujmov žiakov.

Najčastejšie prostriedky na odhalenie nadaných žiakov:

- Brainstorming – žiaci sú aktívni, prichádzajú s rôznorodými nápadmi, myšlienkami.
- Problémové úlohy – hľadajú cesty, postup, odpovede a riešia úlohy.
- Majú veľa zmysluplných otázok, o problematiku sa zaujímajú aj mimo vyučovania, často navštevujú knižnice, pracujú s odbornou literatúrou (encyklopédie, atlasy...).
- Ak nerozumejú nejakému pojmu, snažia si ho odvodiť alebo sa naň pýtajú a zapamätajú si ho.
- Pamätajú si a vedia opakovane vysvetliť aj náročnejšie postupy. Zaznamenávajú si kroky riešenia.

▸ Ohodnotenie známku nie je pre nich silná motivácia, ale spokojnosť s dosiahnutím vyriešenia úlohy.

▸ Rozhovory s rodičmi.

2.3 MOTIVÁCIA NADANÝCH A TALENTOVANÝCH ŽIAKOV

Doc. Štefan Vendel (2007) hovorí o motivácii ako o jednom z dvoch najdôležitejších predpokladov pre získanie vedomostí. Ak chceme dosiahnuť u nadaných a talentovaných žiakov dobrý výkon, nemôžeme využívať len ich schopnosti, ale aj vhodnú motiváciu. Tá môže byť vnútorná a vonkajšia. Predovšetkým sa snažíme prehĺbiť ich vnútornú motiváciu.

2.3.1 MOTIVÁCIA ZO STRANY UČITEĽA

▸ Na základe ich záujmov vzbudzujeme ich zvedavosť aktivitami, úlohami, projektmi, hrami, ktoré zameriavame na ich tvorivosť. Vytvárame im priestor na sebvýjadrenie ich vlastnou formou a postupmi. Ich tvorivosť a realizáciu čo najmenej usmerňujeme, aby sme v nich podnietili radosť z činnosti.

▸ Zadanie úloh zameriavame na praktické využitie, aby mali možnosť vidieť a sami si uvedomiť prepojenosť vzdelávania so životom. Postupným kladením otázok sa dostávajú k postupom, k riešeniu a k uvedomovaniu si priebehu dejov. Preto striedame formy a metódy.

▸ Medzi často používané metódy patria metódy logického postupu. Vedeíme žiakov, aby si vedeli spraviť analýzu, syntézu, indukciu, dedukciu, ale aj genetický postup.

▸ Ako vhodnou metódou sa ukazujú metódy brainstorming a porovnávanie.

▸ Na prehĺbenie vedomostí žiakov používame webový portál www.bezkriedy.sk, na ktorom si žiaci nachádzajú rôzne testy, úlohy, zadania.

▸ Umožňujeme čo najčastejšiu manipuláciu s pomôckami, diskusie, skupinové práce, možnosť doniesť a prezentovať vlastné pomôcky, prístroje, projekty, ktoré si žiaci vyhotovili. Spolužiakom prezentujú svoje zručnosti, výsledky vlastného bádania s naviazaním na následnú diskusiu.

▸ Sme otvorení hodinám, na ktorých sa venujeme podnetom zo strany žiakov, to znamená témam, ktoré zaujímajú žiakov.

▸ Pri riešení úloh nabádame žiakov prepájať vedomosti a zručnosti z rôznych predmetov. Poukazujeme na neoddeliteľnosť vzdelávania a získavania vedomostí a zručností do bežného života.

▸ Zameriavame sa na určovanie výskytu preberaných javov v praxi.

▸ Snažíme sa o striedanie metód vzdelávania a zmeny názorných pomôcok.

2.3.2 MOTIVÁCIA ZO STRANY ŠKOLY

- Podporuje účasť žiakov na súťažiach, projektoch a olympiádach.
- Pozýva zaujímavých ľudí na besedy a diskusie (o včelárstve, o správnom držaní tela, o Maximiliánovi Hellovi, beseda s dentálnou hygieničkou, diskusia o rieke Váh, o živote na Madagaskare...).
- Organizuje poznávacie výlety a exkurzie zamerané na prehĺbenie vedomostí a záujmu a upevnenie medzipredmetových vzťahov (exkurzie do Tatier, do Pienin, do okolia Nitry, do Liptovského Mikuláša, do Banskej Štiavnice, do Malých Karpát, ďalej sú to návštevy jaskýň, múzeí...).
- Pravidelne umožňuje žiakom návštevu výstav Gardénia a Mladý tvorca, Veda v meste, Vedecký jarmok, Fyzika naživo, rôzne výstavy v obci a v meste Nitra, kde žiaci môžu názorne vidieť prepojenie teórie s praxou, vedomostí so skutočným životom.
- Poskytuje žiakom rozvíjať svoje zručnosti a návyky prostredníctvom krúžkovej činnosti, ktorá sa v našej škole otvára každý rok podľa záujmu.
- Podľa finančných možností poskytuje pomôcky a materiálno-technické zabezpečenie tried a učební (ku školskému roku 2012/2013 máme dve interaktívne tabule a v dvoch triedach zabudované dataprojektory).
- Vyučujúce sú otvorené komunikácii a konzultáciám aj po vyučovaní, po dohode s nadanými a talentovanými žiakmi.
- Pozorovania priamo v prírode.
- Žiaci s učiteľmi sa zúčastňujú aj na kultúrnych vystúpeniach v obci. Spoločne preto nacvičujú program, ktorý spája viaceré umelecké zložky, a to literatúru, divadlo, hudbu, tanec a spev.

ZÁVER

Ako môžeme vidieť v dejinách pedagogiky, motivácia a vzdelávanie žiakov sú náročné a zároveň nevyhnutné. Treba sa venovať nadaným a talentovaným žiakom. Je našou povinnosťou podporovať ich tvorivosť, flexibilitu, jedinečnosť a nechať ich vstupovať do vyučovacieho procesu a jemne koordinovať ich postupy pri práci a pri rôznych činnostiach.

Predloženou prácou chceme zdôrazniť, že má význam venovať sa našim žiakom, pomáhať im objavovať a rozvíjať hlboký rozmer ich duše. Má význam podporovať ich v originalite a tvorivosti, v túžbe objavovať svet do hĺbky. Dôležité je posilňovať v nich vnútornú motiváciu. Pri práci s nadanými deťmi sa nám osvedčilo používanie striedania rôznych metód a foriem vzdelávania. Príprava na prácu s talentovanými žiakmi je náročná, ale je zároveň motivujúca pre samotných učiteľov i pre žiakov. Nezabúdame ich snahu a prácu oceniť a pochváliť, a práve to im prináša radosť a z toho stúpa motivácia k učeniu a k ďalšej činnosti.

Pre skvalitnenie a väčšiu úspešnosť našej školy odporúčame využívať častejšie rôznorodé formy a metódy, ako napr. otvorené hodiny, projektové vyučovanie, experimenty, pozorovanie, kombinované, problémové vyučovanie, čo najčastejšie využívať a striedať pomôcky.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

Hrušovská M. – Vargová, D. a kol. 2009. *Školský vzdelávací program: Profil absolventa*. Cabaj-Čápor: ZŠ Jána Domastu, 2009, 46 s. [cit. 20. 4. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.zscapor.sk/web/aktivity/SkVP_2.pdf>

Petlák, E. 2004. *Všeobecná didaktika*. Bratislava: IRIS, 2004, 311 s. ISBN 80–89018–64–5

Turek, I. 2004. *Inovácie v didaktike*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2004, 358 s. ISBN 80–8052–188–3

Vendel, Š. 2007. *Pedagogická psychológia*. Bratislava: 2007, 448 s. ISBN 978–80–8057–710–0

Zelina, M. 1996. *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa*. Bratislava: IRIS, 1996, 235 s. ISBN 80-967013-4-7

Štátny vzdelávací program. Úvod. Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2010. [cit. 5. 4. 2013]. Dostupné na internete: <<http://www.statpedu.sk/sk/Statny-vzdelavaci-program.alej>>

ADRESA AUTORA

Mgr. Daniela Hodásová
ZŠ Jána Domastu
Čápor 1085
951 17 Cabaj-Čápor
daniela.hodas@gmail.com